

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Boeken

Over de neurobiologie van psychoanalytische theorieën

Bespreking van

Mark Kinet (2022). *De geest van de drift — Over neuropsychoanalyse*. Antwerpen: Gompel&Svacina. ISBN 9789463714105, 152 pp., € 24,-

FRANS STORTELDER

Mark Kinet is psychiater, psychoanalyticus en hoofdredacteur van de reeks Psychoanalytisch Actueel. In het boek *De geest van de drift — Over neuropsychoanalyse* vat hij de theorieën over de neuropsychoanalyse van de hoogleraren Solms en Bazan samen. *De geest van de drift* is begonnen als een essay over het laatste boek van Solms. De kritiek op dit boek is bekend (Stortelder 2022). Samengevat bevat het boek prachtige neuropsychologische hoofdstukken over de oorsprong van het neurologisch bewustzijn en de psyche; de qualia; het brein-psyche probleem; en de thermodynamictheorie van Friston met concepten als het vrije-energieprincipe, voorspellend coderen en actieve inferentie. Punt van kritiek is het geringe psychoanalytische gehalte in Solms' werk en het misleidend gebruik van het concept neuropsychoanalyse. Solms claimt het concept neuropsychoanalyse uitsluitend voor de psychoanalyse binnen zijn werkgebied van de neurologie, waarmee hij de gehele gangbare psychoanalyse binnen de ggz buitensluit. Binnen de psychoanalyse is Solms daarnaast uitsluitend gericht op de theorieën van Freud, en daarmee sluit hij alle

andere psychoanalytische theorieën buiten. Daarnaast houdt Solms vast aan het dieremotiemodel van Panksepp en sluit daarmee de specifiek menselijke emoties (schuldgevoel, schaamte, jaloezie et cetera) buiten. Ten slotte bekritiseert Damasio (2010) het door Solms aangehangen algoritmisch robotmodel van het brein van Friston.

Kinet geeft een samenvatting van het volledige werk van Solms. Mark Solms is neuropsycholoog en psychoanalyticus, werkzaam in de neurologie en hoofdredacteur van *The International Journal of Neuropsychoanalysis*. Kinet wijst in de inleiding op de angst voor het neurobiologisch reductionisme, waarbij psychosociale factoren worden buitengesloten. Het omgekeerde is echter evenzeer gevaarlijk, namelijk het psychosociaal reductionisme of sociaal constructivisme, waarbij neurobiologische factoren worden buitengesloten. Dit kenmerkt veeleer de geschiedenis van de psychoanalyse, getuige de theorieën over koelkastmoeders en schizofrenogene moeders. Kinet beschrijft dat Solms het dualistisch monisme aanhangt, dat meer aansluit bij de neurologie, waarbij stoornissen klinisch worden herleid naar hersenlaesies en materie primair is. Kinet kiest in navolging van Bazan voor het epistemologisch dualisme, dat meer aansluit bij het nevenschikkende biopsychosociale model in de ggz, dat de psyche tot stand komt door een biologisch niveau dat stuwt en een sociaal niveau dat trekt. Kinet wijst bij Solms op een persoonlijke noot, namelijk dat zijn oudere broer als kind na een val een hersenbeschadiging opliep en op dezelfde afdeling neurologie werd verpleegd waar Solms nu neuropsycholoog is. Kinet memoreert ook dat Solms het als kwellend heeft ervaren dat hij aanvankelijk

in zijn vakgebied van de neuropsychologie, gericht op het intrapsychische, door de overheersende behavioristen werd buitengesloten. Solms is in de psychoanalyse geïnteresseerd geraakt door zijn onderzoek naar dromen bij neurologische patiënten en ontwikkelde een nieuwe baanbrekende droomtheorie, die verwant is aan Freuds droomtheorie.

Kinet bespreekt het psychopathologiemodel van Solms, gebaseerd op het verkeerd voorspellend coderen of het maken van actieplannen van de (dier)emoties. Via psychotherapie kan deze gestoorde functie van (dier)emotieregulatie hersteld worden. Een kritiekpunt mijnerzijds is dat een link ontbreekt met enige psychiatrische stoornis die hierdoor wordt veroorzaakt of ermee behandeld kan worden. Er is geen model van ontwikkelingspsychologie, ontwikkelingspsychopathologie en psychoanalytische behandeling van de gestoorde ontwikkeling zoals bij de gangbare psychoanalytische theorieën van Freud, Klein, Lacan, Bion, Mahler, Stern en Gergely/Fonagy het geval is. Ten slotte ontbreken de menselijke psychische functies zoals zelfconcept/identiteit, zelfwaardering, zelfconstantie/autonomie, executieve functie/*effortful control*, gehechtheidsstijl, mentaliseren en zelfsturing/*self-agency* (Stortelder & Ploegmakers-Burg 2010; Stortelder 2014).

De kritiek van Kinet op de neuropsychanalyse van Solms is dat ze voor de psychoanalytische praktijk weinig oplevert. Daarnaast bekritiseert hij het door Solms gelijkstellen van mens en dier, dat leidt tot het buitensluiten van specifiek menselijke vermogens, zoals de taal en het symboliseren, die in de lacaniaanse psychoanalyse de kern vormen van de ontwikkeling van het zelf en de cultuur.

Ariane Bazan is klinisch psychologe en psychoanalytica, gepromoveerd in de biologie en psychologie en hoofdredacteur van *Frontiers In Psychology, Psychoanalysis and Neu-*

ropsychoanalysis. Kinet stelt dat bij Bazan wél het psychoanalytisch werken in de ggz herkenbaar is. Bazan zoekt verbinding tussen de lacaniaanse psychoanalyse en de neurobiologie. Kinet beschrijft in navolging van Bazan de lacaniaanse concepten, zoals de reële, de imaginaire en de symbolische orde; de spiegeling van de baby door de Ander; taal als betekenaar; verlangen en genot; en de wet. Het zijn voor mij intrigerende, maar geen vertrouwde concepten, die uitnodigen tot verdere verdieping. Interessante toevoegingen van Bazan betreffen het concept van het binnenlichaam van glad spierweefsel en het buitenlichaam van dwarsgestreept skeletspierweefsel met erogene zones op de overgang; dat gesproken, ontvangen of ingebeelde taal ook altijd motorische actie inhoudt; evenals het concept van Freuds primair en secundair proces correlerend met ventrale en dorsale breincircuits.

Concluderend is het concept neuropsychanalyse binnen de ggz allang overbodig geworden, omdat bij hedendaagse psychoanalytische theorieën over gehechtheid, affectregulatie, mentalisatie en het zelf de neurobiologische factor automatisch wordt geïntegreerd, waarbij ze elkaar ondersteunen en versterken en samen tot een hogere eenheid brengen, zonder de term 'neuropsychanalyse' nog te gebruiken (zie bijv. Luyten & Fonagy 2015). Daarnaast is het concept neuropsychanalyse van Solms problematisch, wat niet geldt voor de neuropsychanalyse van Bazan.

Samenvattend geeft dit boek een uitstekend en interessant overzicht van de theorieën van Solms en Bazan, ook met een goede kritiek. Het boek is vlot en helder geschreven met grappige interludia. De schrijver beschikt over zeer veel psychoanalytische, neurobiologische, filosofische en literaire kennis waarmee hij de theorieën verrijkt en extra toegankelijk maakt. Het boek is voor de geïnteresseerde lezer zeker een aanrader.

Het sluit ook goed aan bij de dagelijkse psychoanalytische praktijk.

Literatuur

- DAMASIO, A. (2010). *Het zelf wordt zich bewust — Hersenen, bewustzijn, ik*. Amsterdam: Wereldbibliotheek.
- LUYTEN, P. & FONAGY, P. (2015). The neurobiology of mentalizing. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 6(4), 366-379.
- STORTELDER, F. (2014). Varieties of male-sexual-identity development in clinical practice — A neuro-psychoanalytic model. *Frontiers in Psychology, Psychoanalysis and Neuropsychology*, 5(1512), 1-8.
- STORTELDER, F. (2022). Neuropsychanalyse of neuroanalyse? *Tijdschrift voor Psychoanalyse & haar toepassingen*, 28(3), 209-210.
- STORTELDER, F. & PLOEGMAKERS-BURG, M. (2010). Adolescence and the reorganization of infant development — A neuro-psychoanalytic model. *Journal of the American Academy of Psychoanalysis and Dynamic Psychiatry*, 38(3), 505-534.

Het lichaam spreekt

Bespreking van

Nelleke Nicolai (2020). *In levende lijve — Het lichaam in de psychotherapie*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum. ISBN 9789036824989, 154 pp., € 32,95

MARC HEBBRECHT

Voor de psychoanalyse blijft de kloof tussen lichaam en geest raadselachtig. Al kunnen er geen causale verklaringsmodellen tussen beide werkelijkheidsgebieden worden opgesteld, wel is ontdekt dat aan een reeks voorwaarden in het lichamelijke domein moet zijn voldaan, willen psychische fenomenen kunnen optreden. Al vanaf haar ontstaan is de psychoanalyse begaan met lichamelijke symptomen die niet toe te schrijven zijn aan

een anatomisch letsel of een fysiologische disfunctie. Het lichaam wordt voor psychoanalytici pas echt interessant wanneer het verrast, zich aanstelt en onvoorspelbaar reageert. En wanneer somatische artsen het lichaam niet meer begrijpen. Psychoanalytici krijgen te maken met mensen die hun lichaam hebben leren onderdrukken, voortdurend gespannen zijn of die hun lichaam haten, beschadigen of uithongeren. Soms lijkt het alsof de psychoanalyse met het verdwijnen van de hysterie uit de psychiatrische diagnostiek haar zeggingskracht heeft verloren over het lichaam. Anderzijds heeft de psychoanalyse originele inzichten over lichaamsbeleving en psychosomatiek bijgebracht. Na Freud hebben Fenichel, Ferenczi en Abraham zich vooral verdiept in de lotgevallen van het lichaam. Reich beschreef in de jaren 1930 hoe het karakterpantser beschermt tegen angst en pijn, wat echter gepaard gaat met het aanspannen van de spieren, wat klachten veroorzaakt. Ferenczi vat de pathoneurose op als het gevolg van een trauma. Een organische ziekte kan volgens hem leiden tot een narcistische regressie die de basis vormt voor de pathoneurose, die een secundaire toestand is. Volgens Ferenczi worden organische processen beïnvloed door onbewuste factoren. Lichamelijke ziekte kan ook worden opgevat als een verdedigingsmaatregel tegen psychische kwetsbaarheid: ernstige psychopathologie kan genezen als een lichamelijke ziekte doorbreekt.

In de jaren vijftig onderzocht men of een welbepaald premorbide persoonlijkheidsprofiel zou predisponeren tot lichamelijke ziekten. Alexander ging ervan uit dat een specifieke psychodynamische constellatie zou bijdragen tot een verhoogde spanning in het psychisch apparaat, wat zou leiden tot neurovegetatieve, endocriene en subcorticale veranderingen. Hij introduceerde de notie van orgaanneurose ten gevolge van ophoping van een energiekwantum in een